

Міністерство освіти та науки України

Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

Історико-філологічний факультет

Кафедра української та зарубіжної літератур

**ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА АНАЛІЗУ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ:
СУЧАСНІ ВЕКТОРИ ДОСЛІДЖЕНЬ**

Збірник наукових статей

ВИПУСК 2

Одеса 2024

УДК 811.161.2'42 (075.8)

Рекомендовано до друку вченою радою ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
(протокол № 5 від 31 жовтня 2024 року)

Редакційна колегія

Авксентьєва Г. А., кандидат філологічних наук, доцент – відповідальний редактор.

Боєва Е. В., кандидат філологічних наук, доцент – відповідальний редактор.

Павлюк Н. Л., кандидат філологічних наук, доцент – відповідальний редактор.

Горанська Т. В., старший викладач – відповідальний редактор.

Рецензенти

Шевченко Т. М. – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української літератури та компаративістики Одеського національного університету імені І. І. Мечникова.

Кон О. О. – кандидат філологічних наук, доцент, декан історико-філологічного факультету ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

Теорія та практика аналізу художнього тексту: сучасні вектори досліджень : зб. наук. статей. Одеса : Видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2024. Вип. 2. 249 с.

ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», 2024

дусі романтизму, зокрема сон як часто вживаний позасюжетний компонент у романтичній оповіді. Лірична манера нарації водночас засвідчила талановитість авторки у розробці доволі полемічної, неоднозначної історії стосунків Володимира й Рогніди. Письменниці вдається поетично переконливо утвердити образ славної княгині як втілення честі й гідності епохи й рідного народу.

Література

1. Могильницька Г. Рогніда : ліро-епічна історична поема. Одеса : Акваторія, 2014. 121 с.
2. Нуньєс О. Книга про вічне: рецензія на книгу Г. Могильницької «Імена». *Слово і Час*. 2019. № 8. С. 123 – 126.
3. Сподарець В. Відлуння історії в іменах. Могильницька Галина Анатоліївна : бібліографічний покажчик / упор. О. Г. Нуньєс. Одеса : Фенікс, 2019. С. 83 – 95.
4. Турган О. Неоміфологізація образу Ніоби в українській і польській літературі ХХ ст. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства* : збірник наукових праць. 2018. Вип. 23. С. 330 – 334.

*Тетяна БЕЦЕНКО,
доктор філологічних наук,
професор Сумського державного педагогічного університету
імені А. С. Макаренка*

КУРС «ЛІНГВОПОЕТИКА ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ: ІНТЕРПРЕТАЦІЙНІ ПІДХОДИ» ДЛЯ МАГІСТРАНТІВ-ФІЛОЛОГІВ (ДЕЯКІ ДИДАКТИЧНІ ЗАУВАГИ)

Постановка проблеми. Нині виникає інтерес до міждисциплінарного інтегрованого наукового напрямку, орієнтованого на заглиблення у природу художньо-образного текстотворення, на осмислення характеру організації

поетикальної системи словесно-образної творчості, на витлумачення змісту тексту на основі декодування семантики його різнорівневих мовних одиниць та художніх засобів. Цими питаннями займається **лінгвопоетика** – «наука про взаємодію формальної і змістової будови художнього тексту, про роль мовних елементів у досягненні естетичного ефекту, про тенденції розвитку мови художніх творів у зв'язку із стильовими напрямками у літературі» [5, с. 85].

Аналіз останніх публікацій. Вважаємо, є необхідність упровадження в навчальний процес для студентів-магістрантів філологічного напрямку підготовки курсу «Лінгвопоетика художнього тексту: інтерпретаційні підходи», що сприятиме розширенню їх наукового світогляду та формуванню системних знань з профільних дисциплін, разом з тим розвиватиме мовне чуття, продукуватиме культуру художнього мовотворення.

Мета статті – окреслити основні дидактичні підходи до організації навчального курсу «Лінгвопоетика художнього тексту: інтерпретаційні підходи».

Виклад основного матеріалу. Навчальна дисципліна «Лінгвопоетика художнього тексту: інтерпретаційні підходи» спрямована на те, щоб здобувачі вищої освіти філологічного напрямку підготовки змогли проникнути в секрети мовно-художнього мовотворення; щоб навчилися відчувати і осмислено сприймати, поцінувати красу, силу і довершеність високохудожніх мовних образів, їх змістово-ідейну, інтелектуально-емоційну вагу в літературному контексті вітчизняного та світового простору, кваліфіковано їх потрактовувати, витлумачувати семантику та естетичні функції; щоб змогли в певних межах пізнати природу мовно-художньої творчості, закономірності словесно-образної організації художніх текстів. Водночас у студентів розвиватиметься тонке мовне чуття (чуття словесного художнього образу, відчуження гармонії словесно-образної матерії, естетики мовних одиниць), формуватиметься художній мовний смак, культура художнього мовотворення, художнє мовомислення (для спостереження й аналізу можна навести, скажімо, такі

приклади: *не дивися так привітно, яблуновоцвітно* (П. Тичина); *Душа причастилася кротості трав* (П. Тичина); *Уже зоря золоторога, / де полями зацвіло, / кладе на огненні пороги / своє сивіюче крило* (В. Сосюра). Можливості словесно-образної організації як джерела для вивчення та аналізу законів художнього мовотворення, спостереження за природою словесної художньої творчості – безмежні. Пропонований курс – своєрідна спроба зануритися в лабораторію художньої творчості, намагання проникнути в майстерню словесно-образного текстотворення, підґрунтя для набуття інтелектуального досвіду у витлумаченні, поясненні словесно-образного конструювання думки. Наприклад, на основі поетичного висловлення: *В поля з пахучої долоні / Червінці осінь просіва...* (В.Сосюра «Уже зоря золоторога...») можна запропонувати розв'язати низку задач: 1) у якій формі реалізоване поетичне висловлення? 2) яка картина світу відтворена? як можна витлумачити і сформулювати зміст (тему) поетичного висловлення; на підставі чого? 3) які образи реалізовані? 4) яке значення мають словесні образи-знаки *долоні, червінці*? 5) яке емоційно-експресивне забарвлення характерне для словесних образів? 6) що є звичним і що постає оригінальним у словесно-художньому змалюванні образу осені? 7) які словесні знаки вжиті в прямому, які – в переносному значенні? 8) чи спостережено використання тропів? яких саме? схарактеризуйте спосіб їх вираження, 9) який настрій притаманний поетичному висловленню? На підставі яких мовних і позамовних фактів робите такий висновок? 10) підсумуйте, які мовні та мовностилістичні засоби (тропи) використано для моделювання картини світу **осінньої пори**; поміркуйте, у чому їх своєрідність

Інші завдання: 1. 1) Встановіть, одиниці яких мовних рівнів актуалізовані для відтворення образу міста у поезії М. Семенка? 2) Визначте, які мовностилістичні засоби використав автор. 3) У чому полягає оригінальність мовно-образної організації поетичного твору митця? 4) Поясніть значення та обґрунтуйте поетичні функції лексем *бігорух, рухобіги, рухливобіги*.

Осте сте

бі бо

бу

візники – люди

трамваї – люди

автомобілібілі

бігорух рухобіги

рухлиبوبіги (М. Семенко «Місто»).

2. Прочитайте поезію М. Семенка «Настрій». 1) З'ясуйте, які образи створив митець у поданому тексті. 2) Поясніть, як ви розумієте, що уособлює образ **змії**? 3) Які тропи використав майстер? Яка їх роль у тексті? 4) Схарактеризуйте виділені слова, витлумачте їх значення і поетичні функції. 5) Поміркуйте, яке відношення має мовно-образна організація твору до змісту поезії? 6) Як назва вірша пов'язана з його словесно-образним наповненням?

Поетична мова, робота над поетичним словом – безмежний простір для інтелектуального розвитку. Лінгвопоетичний аналіз віршового твору – шлях до різнобічного самовдосконалення, духовного збагачення, поглиблення знань, шліфування, коригування професійних умінь, навичок. Це спосіб сприйняття художнього тексту (його теми, ідеї, системи образів, композиції) через слово, висловлення, їх естетику. Також це вміння відчувати, вловлювати, поцінувати і розуміти поетичну думку, втілену в естетизовану мовну форму. Зрештою, в подальшому – це вправність у поясненні, інтерпретації поетично закодованої думки: адже відомо, що художній, надто – віршовий, текст відзначається потужною інакомовністю, обов'язковою наявністю підтексту, натяку, завуальованістю, латентністю.

Не менш значущим постає лінгвопоетичний аналіз прозового твору.

Пересвідчуємося, що у процесі лінгвопоетичного аналізу художнього тексту важливим є звернення уваги на його структуру, функціональні особливості окремих компонентів, текстотвірні властивості мовних одиниць

усіх рівнів, специфіку використання мовних засобів у дискурсі того чи іншого митця.

Орієнтовна схема лінгвопоетичного інтерпретаційного аналізу художнього тексту.

1. Визначте, яка картина світу представлена в художньому тексті.

2. Пosposterігайте, які мовні одиниці актуалізовані для її відтворення.

Встановіть, у чому своєрідність мовної організації художнього тексту.

3. Користуючись лексикографічними джерелами, з'ясуйте семантику мовно-образних одиниць, що складають основу словесно-образної організації тексту (денотативно-конотативний зміст); визначте їх образно-семантичний підтекст (переосмислення) (контекстуальне значення). Визначте, які лексичні засоби актуалізовані в тексті. Схарактеризуйте особливості лексичної сполучуваності слів. Означте, як співвіднесена картина світу, оприявлена в тексті, з лексичним рівнем його мовного відтворення.

Встановіть, які граматичні засоби (морфологічні, словотвірні, синтаксичні) актуалізовані в тексті. Як вони впливають на відтворення картини світу, відтвореної в тексті?

Обґрунтуйте стильове, стилістичне, змістове, сюжетно-композиційне тощо навантаження означених одиниць. Які функції вони виконують?

4. Які мовностилістичні (мовнопоетичні, словесно-образні, художньо-образні, мовно-естетичні) засоби (образи, символи, тропи, стилістичні фігури тощо) актуалізовані в тексті?

5. Поміркуйте, як мова (словесно-образна структура) тексту впливає на презентацію та відповідне сприйняття поданої в ньому інформації.

7. Які естетичні, емоційні виміри (параметри) мовно-образної організації художнього тексту?

8. Пosposterігайте, як одиниці різних рівнів взаємопов'язані в тексті. Як це впливає на висвітлення теми, ідеї, на досягнення авторського задуму в цілому?

9. Поміркуйте, чи взаємопов'язані і як назва твору і його мовно-образна система?

10. У чому полягає оригінальність, своєрідність, неповторність мовно-образної організації тексту? Що особливо привертає увагу в тексті, в мовному його оформленні?

11. Спробуйте сформулювати взаємозв'язок реалій, засвідчених у тексті: мова – поетика (образність) – зміст.

12. Спробуйте визначити внесок автора у розвиток та збагачення стильової, стилістичної системи художньої мови.

Звичайно, поданий алгоритм може бути видозміненим, доповненим чи спрощеним – відповідно до навчальних цілей.

Отже, **предметом** вивчення навчальної дисципліни «Лінгвопоетика художнього тексту: інтерпретаційні підходи» постає змістова і формальна структура літературного тексту, мовні елементи, актуалізовані для створення його художнього ефекту, особливості розвитку мови письменства, зумовлені стильовими тенденціями та напрямками; правила, принципи, методи та техніки опрацювання україномовних художніх текстів, розгляд спільних та відмінних рис художніх (поетичних) текстів різних типів; методи інтерпретації різних типів художніх текстів на основі лінгвопоетичного аналізу.

Мета викладання навчальної дисципліни:

- ознайомити магістрантів із предметом інтерпретації тексту з погляду використання засобів і прийомів лінгвопоетики як науки, із зв'язками курсу з іншими лінгвістичними дисциплінами;

- навчити магістрантів-філологів правильно розуміти і декодувати художні тексти на основі лінгвопоетичного аналізу його різнорівневих складників; вдосконалювати уміння та навички тлумачити зміст тексту, потрактовувати його образи, пояснювати їх семантику, обґрунтовувати художні функції;

- навчити усвідомлено сприймати і осмислювати взаємодію змістових і формальних структур літературного тексту, осягати роль мовних елементів у створенні художнього ефекту, пізнавати і аналізувати особливості розвитку мови письменства, зумовлені стильовими тенденціями на напрями;

- сформувати уявлення про функціонально-стильову, жанрову належність тексту; навчити обґрунтовувати використання мовних одиниць, засобів виразності та стилістичних прийомів, встановлювати інтертекстуальні зв'язки та адресантно-адресатну спрямованість різних типів текстів;

- виробляти розвиток у студентів практичних навичок аналізу та тлумачення художніх текстів, прагнути до вдосконалення їхніх творчих мовленнєвих умінь, формувати загальнокультурну, комунікативну та професійну компетенції.

Основними завданнями вивчення дисципліни є :

1) ознайомити студентів зі специфікою лінгвопоетичного та інших різновидів аналізу тексту;

2) з'ясувати поняття про прийоми і методи лінгвістичного/ лінгвопоетичного аналізу тексту;

3) удосконалювати вміння оперувати теоретико-літературними й лінгвістичними поняттями і термінами як інструментом аналізу художнього тексту;

4) навчити вдало добирати й практично застосовувати методи аналізу художнього тексту залежно від його особливостей та відповідно до поставленої мети;

5) формувати навички дослідницької діяльності студентів;

6) розвивати й удосконалювати практичні навички аналізу та інтерпретації художнього тексту;

7) навчити здійснювати філологічний аналіз художнього твору як естетичного феномену та виявляти його ідейну сутність через інтерпретацію текстової та позатекстової інформації;

8) сформувати вміння проникати в суть художнього твору, осмислювати його підтекст;

9) навчити бачити взаємозв'язок між реаліями тексту: мова – поетика (образність) – зміст.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні:

знати :

- основні поняття: інтерпретація тексту, декодування тексту, перцепція тексту, аперцепція тексту; образ автора, погляд (позиція) автора, погляд відправника мовлення; типи інформації, матеріальні сигнали передачі інформації; типи оповіді, оповідна перспектива художнього тексту; поняття образу (поняття словесного образу, художнього образу, розвиток образу, засоби вираження образу); композиційно-сюжетний поділ тексту, експліцитні та імпліцитні засоби викладу, системність усіх засобів виразності, поетика тексту, поетична (художньо-образна, мовно-образна) система тексту, засоби лінгвопоетики тексту і способи їх декодування;

- основні текстознавчі категорії та поняття, закономірності побудови художнього тексту;

- мовні особливості текстів усіх стилів сучасної української літературної мови;

- поняття про види розбору художнього тексту, специфіку лінгвістичного та літературного аналізів, принципи та прийоми лінгвістичного аналізу художнього твору, основні методи і прийоми лінгвістичного, лінгвопоетичного/ лінгвостилістичного, герменевтичного аналізу, етапи розвитку філологічного аналізу у вітчизняному текстознавстві;

вміти :

- розглядати текст як єдність ідейно-естетичного змісту та архітектонічно-мовленнєвої форми, аналізувати художні тексти різних жанрів на усіх рівнях текстової структури, поєднувати текстову та позатекстову інформацію для більш повного й адекватного тлумачення змісту (теми та ідеї) художнього

твору, виявити словесні засоби вираження ідейно-естетичного змісту, виховного та емоційного впливу на читача, аналізувати мовні елементи усіх рівнів, виконувати системний, комплексний лінгвістичний аналіз мовностилістичної структури текстів різних художніх жанрів;

- осмислювати значення інтерпретації тексту для цілісного і глибинного його сприйняття; окреслювати об'єкт інтерпретації тексту; формулювати дефініцію термінів *поняття сюжету та композиції художнього твору*; типологізувати образи / персонажі художнього твору; визначати тип розповіді; встановлювати художні засоби, що створюють відповідну атмосферу у художньому творі; формулювати основну ідею художнього твору та обґрунтовувати вибір мовно-образних засобів для її досягнення; з'ясовувати тип, мету та адресантно-адресатну спрямованість тексту; давати оцінку авторському внеску в розбудову стильової та стилістичної системи мови;

- фахово аналізувати тексти й уривки з оригінальних текстів художньої літератури за всіма рівнями; здійснювати комплексний лінгвістичний (лінгвопоетичний, філологічний) аналіз, у процесі якого вміти характеризувати роль та місце мовних (фонічних, лексичних, словотвірних, граматичних, стилістичних), графічних засобів у побудові смислової перспективи тексту; аналізувати текст як єдине ціле, базуючи його інтерпретацію на зіставленні та врахуванні взаємодії мовних засобів художнього зображення, до яких вдається автор.

- самостійно добирати, опрацьовувати і систематизувати наукові джерела до поданого курсу.

Висновки. Отже, «Лінгвопоетика художнього тексту: інтерпретаційні підходи» – багатовимірною і різновекторною навчальною дисципліною. Вона орієнтована на те, щоб допомогти осмислено сприймати художній текст як простір реалізації думки, як продукт креативної мовно-мисленнєвої діяльності, також – щоб дати поштовх для розвитку інтелектуально-творчих здібностей інтерпретатора.

Література

1. Беценко Т. П. Робоча програма навчальної дисципліни для магістрів спец. «Українська мова і література» «Лінгвопоетика художнього тексту: інтерпретаційні підходи». Суми : СДПУ ім. А. С. Макаренка, 2021.
2. Беценко Т. П. Лінгвокультурологічний аналіз художнього тексту на уроці літератури. *Вивчаємо українську мову та літературу*. 2016. № 19-21. С. 8 – 10.
3. Беценко Т. П., Голуб І. Б. Стилїстика сучасної української мови. Фонїка. 2-ге вид., доп. Суми : ВВП «Мрія», 2015. 324 с.
4. Вишницька Ю. В. Аналіз та інтерпретація художнього тексту: навчально-методичний посїбник зі спецкурсу з історії зарубїжної літератури. Київ : Київ. університет ім. Б. Грінченка, 2012. 204 с.
5. Єрмоленко С. Я. та ін. Українська мова. Короткий тлумачний словник лїнгвістичних термінїв. Київ : Либїдь, 2001.
6. Іванишин П. В. Теорїя будови та інтерпретації літературного твору : навчальний посїбник. Дрогобич : РВВ ДДПУ, 2009. 78 с.
7. Ковалик І. І. Методика лїнгвістичного аналізу тексту: навч. посїб. / Ковалик І. І., Мацько Л. І., Плющ М. Я. Київ : Вища школа, 1984. 120 с.
8. Крупа М. Лїнгвістичний аналіз художнього тексту: навч. посїб. Тернопіль : Підручники і посїбники, 2005. 416 с.
9. Марко В. П. Аналіз художнього твору : навч. посїбник. Київ : Академвидав, 2013. 280 с.
10. Ситченко А. Л. Навчально-технологїчна концепція літературного аналізу: [монографїя]. Київ : Ленвіт, 2004. 304 с.
11. Скорина Л. Аналіз художнього твору: навч. посїбник для студентів гуманїтарних спеціальностей (філологїя, літературна творчїсть, журналістика). Тернопіль : Навчальна книга Богдан, 2013. 424 с.

ЗМІСТ

Авксентьєва Г. А. <i>Поетика пейзажотворення в українській літературі ХХ століття</i>	3
Бандура Т. Й. <i>Романтична стратегія оповіді в історичній поемі Г. Могильницької «Рогніда»</i>	11
Беценко Т. П. <i>Курс «Лінгвопоетика художнього тексту: інтерпретаційні підходи» для магістрантів-філологів (деякі дидактичні зауваги)</i>	21
Боєва Е. В. <i>Філософські та лінгвістичні принципи організації художнього посмодерністського дискурсу: теоретичний огляд</i>	31
Горанська Т. В. <i>Інтертекстуальність роману І. Франка «Основи суспільності»</i>	39
Кон О. О., Прокопенко Л. І. <i>Кольороназви в історико-психологічному романі Павла Загребельного «Я, Богдан»</i>	48
Лук'янченко І. О. <i>Linguistic Features of British Postmodern Fantasy Discourse: Case Study of Neil Gaiman's «Neverwhere»</i>	61
Павлюк Н. Л. <i>Художня інтерпретація історичних подій у романі Ю. Мушкетика «На брата брат»</i>	72
Авксентьєва Г. А., Оробець Н. <i>Міфопоетика збірки В. Свідзинського «Медобір»</i>	81
Авксентьєва Г. А., Шпілєвая К. <i>Композиційні аспекти роману Ю. Винничука «Танго смерті»</i>	90
Боєва Е. В., Горбенко Т. <i>Інтеграція мовної та літературної освіти як засіб формування комунікативної компетентності учнів</i>	99
Боєва Е. В., Мазур К. <i>Особові займенники як стрижневий компонент поетичного дискурсу Олександра Олеся</i>	108
Горанська Т. В., Гудак А. <i>Романтичне протиставлення природи і цивілізації в циклі «Північних оповідань» Дж. Лондона</i>	118

Наукове видання

**ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА АНАЛІЗУ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ:
СУЧАСНІ ВЕКТОРИ ДОСЛІДЖЕНЬ**

Збірник наукових статей

ВИПУСК 2

Підп. до друку. Формат 60x90/16. Папір офсетний.

Гарний «Times New Roman» Друк цифровий. Ум. друк. арк. 11.

Наклад 100 пр.

Видавець Букаєв Вадим Вікторовий

вул. Пантелеймонівська 34, м. Одеса, 65012.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 2783 від 02. 03. 2007 р.

Тел. 0949464393, email – 7431391@gmail.com